

eenmaal zelf als toeschouwer zulk aanschouwelijk onderwijs bijgewoond. Elders (160) komt een van de opgehangen boeven zelf nog aan het woord: 'Een gehangen dief spreekt / Goe luyden, vindt niet vreemd, al praet ick hier niet veel; / Ick hebb een' zeere keel.'

Wat de geneeskunde betreft gaat het in dit boek vooral over kwalen en medische problemen waaraan Huygens zelf en zijn verwanten en vrienden aan leden. Haeseker toont zich bewust van het gevaar van de retrospectieve diagnostiek, dus van pogingen om op grond van bronnen als deze gedichten vast te stellen wat een historische patiënt precies scheelde. Maar toch doet hij helaas niet veel anders in zijn bespreking van de medische informatie die hij in deze bronnen heeft gevonden dan wikken en wegen wat er aan heeft geschied. Daarbij verliest de auteur zich nog wel eens in de vaktaal van zijn professie en dat werkt niet altijd even verhelderend. Ik raakte althans geheel verdwaald in passages als 'dat torticollis bij pasgeborenen tamelijk frequent voorkomt en dat er nog veel meer oorzaken zijn aan te wijzen dan de boven reeds eerder aangehaalde, waaronder fracturen en luxaties van de facetgewrichten van de halswervels, wervelafwijkingen (gefuseerde blokwervel), parafyngale abcessen en oculaire of neuro-oftalmologische aandoeningen.' Veel voegen deze diagnoses achteraf ook niet toe, al was het maar omdat Haeseker vaak tot de conclusie komt dat de symptomen niet goed genoeg beschreven zijn om tot een conclusie te komen.

Mijns inziens was het zinniger geweest om de in Huygens' tijd geldende geneeskunde als uitgangspunt te nemen en dan te onderzoeken in hoeverre de schrijver deze had geïncorporeerd, dan wel kritisch heeft bezien. De klassieke humoraalfysiologie, dus de Hippocratische en Galenische traditie waarbij de oorzaak en genezing van kwalen in de samenstelling van de menselijke humeuren of lichaamssappen gezocht werd, kwam juist in Huygens' tijd zwaar onder vuur te liggen. Al in de zestiende eeuw had de Brabander Vesalius aangetoond dat veel van de anatomische inzichten van Galenus niet deugden. Paracelsus had zelfs de hele humoraalleer in de hardste termen veroordeeld en geopperd dat ziekte met behulp van chemische middelen moet worden genezen en niet door aderlatingen of purgeringen. In de zeventiende eeuw werden juist in de Republiek de geneeskundige consequenties van Descartes' nieuwe natuurfilosofie aan de universiteiten van Utrecht en Leiden bediscussieerd en dat gebeurde niet bepaald zachtzinnig. Harvey had inmiddels aangetoond dat de opvattingen van Galenus over functie en werking van het hart geen basis hadden en

geneesheren als Van Helmond in de Zuidelijke Nederlanden en De le Boë Sylvius in Leiden lieten zich tot op zeker hoogte door Paracelsus inspireren.

Als deze benadering systematischer als uitgangpunt was gekozen had dit boek een bijdrage kunnen leveren aan de medische geschiedenis zoals die nu wordt beoefend, waarbij de sociaal-culturele context waarbinnen geneeskundige inzichten tot stand komen altijd wordt meegewogen. Dat daargelaten, kan echter worden geconcludeerd dat Haeseker een interessante en ook inspirerende bronnenpublicatie heeft uitgebracht.

Hans de Waardt

Nele Bemong, Mary Kemperink, Marita Mathijssen & Tom Sintobin (red.), Naties in een spanningsveld. Tegenstrijdige bewegingen in de identiteitsvorming in negentiende-eeuws Vlaanderen en Nederland. Hilversum: Verloren, 2010. – 223 pp. ISBN 978-90-8704-152-6.

Een breed gedragen historiografische visie is vroeger of later toe aan een herziening of nuancering. Een wetmatigheid die aan de wieg lijkt te staan van *Naties in een spanningsveld*, een bundeling van elf artikelen, afkomstig van Nederlandse en Vlaamse 'cultuurhistorici'. Voor het merendeel gaan deze teksten terug op lezingen, gehouden tijdens een congres (februari 2009) in het Antwerpse AMVC-Letterenhuis. Deze herkomst wordt overigens in de bundel nergens vermeld. Jammer eigenlijk, zoals het ook te betreuren valt dat men in de inleiding niets leest over een eventuele discussie naar aanleiding van de congresbijdragen.

In het geding in *Naties in een spanningsveld* is het beeld van de negentiende eeuw als hoogtij van het nationalisme. De afgelopen twee, drie decennia hebben een stortvloed van publicaties opgeleverd waarin het 'nationale denken' centraal stond. Al die aandacht voor de ontwikkeling van een nationale identiteit moest wel leiden tot de vraag naar de rol van dissidente, meer kosmopolitisch geïnspireerde geluiden in die zo vaderlandslievende negentiende eeuw. Ongetwijfeld speelt hierbij ook een obsessie van de begin-21^e eeuw een rol: de commentaarpagina's van dag- en weekbladen staan immers vol met bespiegelingen over het onbegrip tussen de elitaire wereldburger en de rancuneuze xenofob.

In bijna alle hier gebundelde artikelen is de frictie tussen nationalisme en internationalisme wel terug te vinden. Tussen de bijdragen zijn dan ook allerlei dwarsverbanden te leggen: zo is er de spanning tussen nationalistische sentimenten en

de veelal internationaal georiënteerde geleerden-cultuur (van J.F. Willems tot en met Huizinga), tussen het opbouwen van een nationale cultuur en het verlangen naar internationaal aanzien (van de kring rond *De Gids* tot die rond *Van Nu en Straks*) en tussen nationalistische en kosmopolitische zelfbeelden (van Helmers tot Vermeulen). De bundeling biedt derhalve beduidend meer dan de som der delen.

Interessant is de in de inleiding opgeworpen vraag, of de paradox van het internationalistisch patriotisme typerend is voor kleine cultuurgemeenschappen zoals de Nederlandse en Belgische dan wel Vlaamse. Een antwoord op die vraag vergt vanzelfsprekend een comparatistische benadering. In deze bundel wordt die het meest expliciet beproefd door Rafaël Ingelbien. Hij vergelijkt in het voetspoor van Pascale Casanova het Ierse met het Vlaamse fin de siècle. In beide cultuurgebieden ziet men het streven naar het versterken van de nationale identiteit samengaan met de ambitie deel uit te maken van een mondiale republiek der letteren. Ingelbien zet vraagtekens bij het traditionele onderscheid tussen een politiek nationalisme in de periode van bijvoorbeeld Conscience en een literair nationalisme in het tijdvak van *Van Nu en Straks*. In een bijdrage over Hegenscheidts *Starkadd*, een toneeltekst uit 1897, komt Matthijs de Ridder tot een soortgelijke conclusie: hij betwijfelt, of het bij de vernieuwing van *Van Nu en Straks* om een daadwerkelijke breuk met een meer politiek georiënteerde, oudere generatie gaat.

Comparatistisch gaan ook enkele andere bijdragers te werk, waar ze de situatie van Nederland en België expliciet met elkaar vergelijken. Zo signaleert Jo Tollebeek dat in de tweede helft van de negentiende eeuw in beide landen het idee postvat dat de nationale eigenheid juist in een internationalistische geest te vinden is. Het is de mentaliteit die Vermeulen zijn bekende woorden ingaf: 'Om iets te zijn moeten wij Vlamingen zijn. – Wij willen Vlamingen zijn, om Europeërs te worden'. Waar in België gedweept werd met het idee dat het land een brug kon vormen tussen het Germaanse noorden en het Romaanse zuiden, zag de Leidse hoogleraar Van Vollenhoven voor Nederland een rol weggelegd bij de bemiddeling van internationale conflicten. Tollebeek laat echter ook zien hoe een veranderende politieke situatie, in dit geval de Eerste Wereldoorlog, deze sentimenten naar de achtergrond kon verdrijven.

De invloed van politieke ontwikkelingen op het handelen van het individu kan ook goed geïllustreerd worden aan de hand van de carrière van Jan Frans Willems, die in deze bundel in maar liefst drie bijdragen (van Marcel de Smedt,

Janneke Weijermans en Jan Rock) een hoofdrol vervult. De strijd voor het belang van de Nederlandse taal stond voor hem weliswaar steeds centraal, maar de vorm die hij aan die strijd gaf en de argumentatie die hij daarbij bezigde, veranderden in de loop der jaren. Het polemische speelde daarbij een belangrijke rol: achtereenvolgens verweerde hij zich tegen de felle voorstanders van het Frans als ambtelijke taal (in het begin van de regeerperiode van Willem I) en tegen het neerlandocentrisme van het Brusselsese genootschap Concordia. Na 1830 verbond Willems aan zijn filologische omgang met middeleeuwse teksten een nieuwe, meer belgicistisch gekleurde agenda, waarmee hij zich soepel leek aan te passen aan de nieuwe politieke omstandigheden.

In de twee vertaalhistorische bijdragen – van Liselotte Vandenbussche en Stefaan Evenepoel over de wijze waarop vertalingen van onder anderen Robert Burns dienstbaar werden gemaakt aan de ontwikkeling van een zich steeds meer op Noord-Europa oriënterend Vlaams literatuursysteem; van Elke Brems over de Vlaamse Dickens-receptie – komt alleen in het stuk van Brems de relatie tussen Vlaanderen en Nederland aan bod. Dickens kwam Vlaanderen voor een deel via Nederland binnen en die constatering stemt tot nadenken: stuiten we hier wellicht op een verschil tussen twee literaire velden die beide perifeer zijn (t.o.v. de Franse en Engelse centra), maar waarbij een van de twee (het Nederlandse) toch al verder uitgekristalliseerd lijkt, bijvoorbeeld waar het terug kan vallen op een omvangrijkere inheemse traditie? Zowel Even-Zohar als Casanova, de twee literatuurwetenschappers naar wie Brems verwijst, ruimen in hun modellen overigens plaats in voor dit onderscheid tussen oude en nieuwe 'kleine literaturen'. Ook de wijze waarop Dickens in het Vlaamse en Nederlandse veld wordt toegeëigend lijkt heel verschillend.

De bijdrage van Marita Mathijssen – over het internationale nationalisme in de kring rond *De Muzen* en *De Gids* – zet aan tot bespiegelingen over de ongelijktijdigheid van het gelijktijdige. De neopatriottische houding die zij bespeurt bij auteurs als Drost, Potgieter en Bakhuizen doet sterk denken aan die van bijvoorbeeld Vermeulen, al ligt er dan ook meer dan een halve eeuw tussen hun activiteiten. Zowel bij 'Jong Holland' als bij de *Van Nu en Straksers* (en trouwens ook bij de in deze bundel bijna afwezige Beweging van Tachtig) speelt de 'afrekening' met een voorgaande generatie een belangrijke rol en bij het distantiëren van de 'oude school' kiezen zij allen voor een meer op het puur literaire gerichte benadering. Zo bezien passen ze

ook goed in de door Casanova veronderstelde ontwikkeling van autonome literaire ruimtes, overall ter wereld. Ook zij laat in haar model overigens ruimte voor de ‘Gleichzeitigkeit des Ungleichzeitigen’. Dat de spanning tussen nationalisme en kosmopolitisme ook al speelde bij de door ‘Jong Holland’ bekritiseerde ouderen wordt duidelijk in de bijdrage van Lotte Jensen over de verzetsliteratuur in de Franse tijd. Aan Helmers’ omhelzing van zowel de vaderlandsliefde als het wereldburgerschap lijkt echter een po‘tiale agenda te ontbreken, al biedt de literatuur in deze periode wel een mogelijkheid tot protest die in die mate in andere sferen wellicht niet voorhanden was.

Naties in een spanningsveld nodigt al met al uit tot het leggen van ruimtelijke en temporele verbanden. Wat dat betreft ontstijgt het boek het gelegenheidskarakter dat congresbundels nogal eens aankleeft. Een vreemde eend in de bijt is hoogstens de (overigens alleszins lezenswaardige) bijdrage van Rob van de Schoor over het negentiende-eeuws beeld van het proletariaat. Weliswaar legt Van de Schoor een parallel tussen de inheemse en uitheemse ‘ander’, maar men kan zich afvragen of het alteriteitsconcept niet per definitie deel uitmaakt van de ‘identiteitsvorming’ die in deze bundel centraal staat. Een vraagteken past ook bij de volgorde van de bijdragen: de logica hiervan is moeilijk te achterhalen.

Zoals in het voorgaande duidelijk zal zijn geworden, wordt in *Naties in een spanningsveld* nogal eens verwezen naar Casanova’s *La république mondiale des lettres*. Tegen die achtergrond is het jammer dat in de bundel niet meer systematisch is gekeken naar de relatie Nederland-Vlaanderen, maar daar staat tegenover dat veel bijdragen hier wel een eerste aanzet toe geven. Curieus is tot slot dat er in de bijdragen nogal eens verbazing doorklinkt over het gebrek aan consequentheid in het handelen van de hier behandelde negentiende-eeuwse scribenten. De kracht van strategische, polemische en (literatuur)politieke agenda’s wordt hier blijkbaar onderschat en dat op een wijze die niet altijd past bij het onderzoekskader waaraan men schatplichtig zegt te zijn.

Jan Oosterholt

Saskia Daalder, Ad Foolen & Jan Noordegraaf, *Taalwetenschap in Nederland. Zestig jaar AVT (1950-2010)*. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU / Münster: Nodus Publikationen, 2010. – 124 pp. ISBN 978-90-8880-018 4 en 978-3-89323-765-4.

De Algemene Vereniging voor Taalwetenschap (AVT) is op dit moment vooral bekend als organisator van de jaarlijkse Taalkunde-in-Nederland-dag (TIN-dag), een grootschalige, laagdrempelige en doorgaans zeer succesvolle lezingendag, voor menig junior-taalkundige een van de eerste podia voor presentatie van zijn/haar prille onderzoeksresultaten. Dat is niet altijd zo geweest. Nadat de AVT in 1950 werd opgericht, was de voornaamste activiteit jarenlang het organiseren van losse lezingen door taalkundigen die hun sporen al verdiend hadden.

Al in 2001, toen gevierd werd dat de AVT vijftig jaar bestond, ontstond het idee van een boek over het ontstaan en de ontwikkeling van de vereniging, op basis van drie aan dit thema gewijde TIN-lezingen. Het bleef daarna jarenlang stil rond dit project, maar nu is *Taalwetenschap in Nederland. Zestig jaar AVT (1950-2010)* dan toch verschenen. Zoals de drie auteurs (Saskia Daalder, Ad Foolen en Jan Noordegraaf) in het voorwoord opmerken, leidde de nadering van het zestigjarig AVT-jubileum tot het ‘nu-of-nooit-gevoel’, nodig om de publicatie daadwerkelijk af te ronden. Nog net op tijd lag er tijdens de feestelijke Grote Taaldag in Utrecht op 5 februari 2011 voor alle aanwezige leden een exemplaar gereed.

De drie delen van het boek geven samen een goed beeld van een kleinschalig maar boeiend stukje wetenschapsgeschiedenis. Eerst bespreekt Saskia Daalder de voornaamste voorloper van de AVT in ‘Wat aan de AVT voorafging: de Nederlandsche Phonologische Werkgemeenschap’. Jan Noordegraaf concentreert zich daarna in ‘Toen de AVT werd opgericht’ op gebeurtenissen rond het ontstaansmoment. Tenslotte geeft Ad Foolen in ‘Zes decennia AVT’ een overzicht van de ontwikkelingen sinds de oprichting. De teksten van Daalder en Noordegraaf, zijn verlicht met enkele portretfoto’s van voor het verhaal belangrijke personen. Na elk hoofdstuk volgen bijlagen (met bv. chronologische overzichten van besturen en activiteiten).

De auteurs zijn erin geslaagd *Taalwetenschap in Nederland. Zestig jaar AVT (1950-2010)* tot een homogeen geheel te maken. Hun aanpak is vergelijkbaar: een mix van degelijke informatie (die als het gaat om formele verenigingskwes-ties onvermijdelijk wat droog is), en boeiende of luchtige details over personen en gebeurtenissen.